

ΤΟ ΜΝΗΜΕΙΟ ΤΟΥ Δ. ΥΨΗΛΑΝΤΗ ΣΤΟ ΝΑΥΠΛΙΟ¹

Ο θεσμός της δημιουργίας και λειτουργίας Τοπικών Ιστορικών Αρχείων αποτελεί θετικό στοιχείο για τη διάσωση της αρχαιακής κληρονομιάς μας αλλά και σημαντική συμβολή στην πολιτιστική ζωή μιας πόλης.

Το Αρχείο, με το υλικό που διαφυλάσσει, μπορεί να πληροφορεί τους πολίτες της πόλης για καταστάσεις που διαδραματίστηκαν και πρόσωπα που έδρασαν σ' αυτή. Μ' αυτό τον τρόπο γνωστοποιεί στοιχεία της τοπικής ιστορίας και καθιστά τους πολίτες κοινωνούς του παρελθόντος του τόπου στον οποίο ζουν. Έτσι, οι άνθρωποι ενός τόπου, όντας γνώστες της ιστορίας του, δένονται ουσιαστικά μ' αυτόν και φροντίζουν συνειδητά για την προκοπή του.

Αφορμή για τη συγγραφή του παρόντος κειμένου αποτέλεσε η ύπαρξη στο Δημοτικό Αρχείο Ναυπλίου² στοιχείων, που σχετίζονται με τη μετακομιδή των λειψάνων του Δημητρίου Υψηλάντη, το 1843, από το νάρθηκα του ναού του Αγίου Γεωργίου, όπου είχε ενταφιαστεί, στην πλατεία του Πλατάνου (σημερινή πλατεία Συντάγματος). Τα οστά τοποθετήθηκαν στην κρύπτη του μνημείου, που κατασκευάστηκε γι' αυτό το σκοπό. Το μνημείο μεταφέρθηκε το έτος 1951 στην πλατεία Τριών Ναυάρχων.

Αν και θεωρούμε ότι η προσωπικότητα του Δημητρίου Υψηλάντη έχει διερευνηθεί εκτενώς και η συμβολή του στον απελευθερωτικό αγώνα του 1821 έχει εκτιμηθεί δεόντως, όμως πιστεύουμε ότι είναι χρήσιμο να υπενθυμίσουμε τα σημαντικότερα στοιχεία από τη ζωή του πρωταγωνιστή της εθνικής μας Ανεξαρτησίας. Επίσης, θα αναφερθούμε στην πιθανολογούμενη αιτία του πρόωρου θανάτου του, η οποία πολύ λίγο είναι γνωστή. Τέλος, θα παρουσιάσουμε το αρχαιακό υλικό, το οποίο αναφέρεται στη μετακομιδή των λειψάνων του στο μνημείο που προαναφέραμε.

Σύντομη βιογραφία του Δημητρίου Υψηλάντη (1793-1832)

Ο Δημήτριος Υψηλάντης, γόνος ονομαστής φαναριώτικης οικογένειας, γεννήθηκε το 1793 στην Κωνσταντινούπολη. Στη συνέχεια έζησε στις Πα-

ραδουνάβιες ηγεμονίες και στη Ρωσία. Εκπαιδεύτηκε για 8 χρόνια στη Γαλλία «περί τὰ στρατιωτικά» και κατόπιν κατατάχθηκε στον τσαρικό στρατό, όπου έφτασε μέχρι το βαθμό του λοχαγού. Το 1818 κατηχήθηκε από τον αδελφό του Νικόλαο στα μυστικά της Φιλικής Εταιρείας και έλαβε το ψευδώνυμο Χαρίτος³.

Όταν, στις 24 Φεβρουαρίου 1821, ο Αλέξανδρος Υψηλάντης, ως Γενικός Επίτροπος της Αρχής, δηλαδή αρχηγός της Επανάστασης, κήρυξε την έναρξή της, ο Δημήτριος βρισκόταν στο δρόμο προς το Κισνόβιο της Βεσσαραβίας, όπου και έφτασε την επόμενη ημέρα, 25 Φεβρουαρίου. Στο Κισνόβιο δε βρήκε τον Αλέξανδρο αλλά γράμμα του «εις τὸ ὁποῖον οὗτος ανέφερε τὸ βίαιον τῆς ἐξόδου του δι' αἷτια, τὰ ὁποῖα ἐμelle νὰ τὸν κοινοποιήση καὶ τὸν ἐπεφόρτιζε τὴν διεύθυνσιν τοῦ πατρικοῦ τῶν οἴκου»⁴.

Επειδή ο Αλέξανδρος Υψηλάντης κωλυόταν να κατέλθει στην Ελλάδα, απέστειλε ως «πληρεξούσιό» του το Δημήτριο, ο οποίος έφτασε στην Ύδρα στις 8/6/1821. Η υποδοχή, που του επιφυλάχθηκε, ήταν πάνδημη και ενθουσιώδης. Ο Δημήτριος Υψηλάντης κόμιζε, για οικονομική ενίσχυση του Αγώνα, 300.000 γρόσια⁵, που προέρχονταν από το οικογενειακό ταμείο και από συνεισφορές ομογενών⁶.

Προσπαθώντας να θέσει τις βάσεις μιας ισχυρής κεντρικής εξουσίας, ήρθε σε αντίθεση με τους πρόκριτους, που πίστευαν ότι κάτι τέτοιο έθιγε τα συμφέροντά τους. Για να αποφύγει τη σύγκρουση, αναχώρησε για την Καλαμάτα, από όπου επέστρεψε για να αναλάβει την πολιορκία της Τριπολιτσάς. Όμως, η αποτυχία της επανάστασης στις Παραδουνάβιες ηγεμονίες εξασθένησε σημαντικά τη θέση του.

Για να μη δημιουργηθούν έριδες μεταξύ πολιτικών και στρατιωτικών, εγκατέλειψε την πολιορκία της Τριπολιτσάς και κατευθύνθηκε με χίλιους «τακτικούς» στρατιώτες προς τις ακτές του Κορινθιακού, για να αντιμετωπίσει τον κίνδυνο απόβασης εχθρικών στρατευμάτων (Σεπτέμβριος 1821).

Η εσπευσμένη και δυσερμήνευτη αναχώρησή του ήταν επιζήμια στις κρίσιμες εκείνες ώρες⁷. Ο ίδιος δήλωνε αργότερα μεταμέλεια γι' αυτή του την ενέργεια⁸.

Απ' αυτή τη χρονική στιγμή μέχρι το τέλος του 1821 ο Δημήτριος Υψηλάντης, όπως και όλοι οι στρατιωτικοί, δεχόταν τις κάθε είδους επιθέσεις από τους προκρίτους και τους συμμάχους τους. Αποκορύφωμα των εναντίων του μεθοδεύσεων υπήρξε η Α' Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου. Μετά την κυριαρχία των προκρίτων, λογίων και κληρικών και τον παραγκωνισμό των στρατιωτικών, ο Υψηλάντης «δεν υπήρχε πλέον πολιτικῶς»⁹. Απογοητευμένος από τις ραδιουργίες των πολιτικών, έφυγε από την Πελοπόννησο για να αντιμετωπίσει τη στρατιά του Μαχμούτ πασά Δράμαλη, την Άνοιξη του 1822. Η αντίσταση των ελληνικών δυνάμεων της Στερεάς Ελλάδας δε στάθηκε ικανή να σταματήσει το στρατό του Δράμαλη, που πέρασε στην Πελοπόννησο και στις 12 Απριλίου στρατοπέδευσε «ἀκωλύτως» στο Άργος.

Όμως, χάρις στην τόλμη του Υψηλάντη και τη γενναία σύμπραξη των

Κολοκοτρώνη, Νικηταρά και άλλων οπλαρχηγών κατατροπώθηκε η στρατιά του Δράμαλη στα Δερβενάκια.

Εν τούτοις, αντί να αναγνωρισθεί η συμβολή του Υψηλάντη στις τόσο σημαντικές στρατιωτικές επιτυχίες, το Νοέμβριο του ίδιου χρόνου, η Βουλευτική Επιτροπή τον κάλεσε σχεδόν σε απολογία, διότι δεν ασκούσε επιμελώς τα καθήκοντά του, ως προέδρου του Βουλευτικού¹⁰.

Οι διαπραγματευτικές και συμβιβαστικές¹¹ προσπάθειες του Υψηλάντη δε στάθηκαν ικανές να αποτρέψουν τον εμφύλιο πόλεμο μεταξύ πολιτικών και στρατιωτικών, που ξέσπασε το 1824. Το εμφυλιοπολεμικό κλίμα υπονόμεισε την οντότητα της Επανάστασης στο εσωτερικό αλλά και στο εξωτερικό. Ήταν ευτύχημα που για πολλούς και διάφορους λόγους οι Τούρκοι δεν ανέλαβαν τότε σημαντικές στρατιωτικές πρωτοβουλίες.

Στη συνέχεια, όταν, με τον δεύτερο εμφύλιο πόλεμο (1825) και την προέλαση του Ιμπραήμ, η κατάσταση στην επαναστατημένη Πελοπόννησο απέβη κρίσιμη, ο Δημήτριος Υψηλάντης και ελάχιστοι οπλαρχηγοί δεν υπέγραψαν το καλοκαίρι του 1825 την απονενομημένη «πράξη υποταγής», σύμφωνα με την οποία το ελληνικό Έθνος έθετε «... έκουσίως τήν ιεράν παρακαταθήκην τής αὐτοῦ Ἐλευθερίας, Ἐθνικῆς Ἀνεξαρτησίας καί τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ ὑπάρξεως ὑπὸ τὴν μοναδικὴν ὑπεράσπισιν τῆς Μεγάλης Βρετανίας»¹².

Αλλά και αργότερα, τον Απρίλιο του 1826, όταν η Γ' Εθνική Συνέλευση αποφάσισε να ζητήσει τη μεσολάβηση της Αγγλίας για συμβιβασμό με την Τουρκία, ο Υψηλάντης αντέδρασε και έστειλε προς τη συνέλευση μνημιώδες κείμενο¹³, με το οποίο διαμαρτυρόταν γι' αυτή την απόφαση.

Αντί απαντήσεως η Εθνική Συνέλευση απέκλεισε τον Υψηλάντη «ἀπὸ κάθε πολιτικὸν καὶ στρατιωτικὸν ὑποῦργημα» με το σκεπτικό ότι «καθυβρίζει αὐθαδῶς τοὺς νομίμους πληρεξουσίους τοῦ ἔθνους καὶ διαμαρτύρεται ἐναντίον αὐτῶν διὰ τὰς πράξεις των»¹⁴.

Το επόμενο έτος, 1827, η ίδια συνέλευση, με ειδικό ψήφισμα, αποκατέστησε το Δημήτριο Υψηλάντη από αυτές τις στερήσεις. Επίσης, ο Ιωάννης Καποδίστριας του ανέθεσε την αρχηγία του στρατού της Ανατολικής Ελλάδας «διὰ τὰς ἐκδουλεύσεις καὶ τὸ ὄνομά του ἀλλὰ καὶ τὸ ἦθος καὶ τὸν πατριωτισμὸν του»¹⁵.

Από αυτή τη θέση η στρατιωτική δραστηριότητα του Υψηλάντη υπήρξε έντονη. Αποκορύφωμα των επιτυχιών του ήταν η μάχη της Πέτρας (12/9/1829), η οποία μπορεί να θεωρηθεί «ἴσως ἡ σημαντικώτερη τῆς Ἐπαναστάσεως»¹⁶.

Ο ζήλος του Καποδίστρια να δημιουργήσει κράτος ευνοούμενο και ανεξάρτητο από κάθε εξωτερική επιρροή τον έφερε αντιμέτωπο με ορισμένους αγωνιστές, οι οποίοι θεωρούσαν τους εαυτούς τους παραγκωνισμένους. Στην αντικαποδιστριακή μερίδα ανήκε και ο Δ. Υψηλάντης, ο οποίος αντιτάχθηκε στον τρόπο διακυβέρνησης του Κυβερνήτη. Έφριξε, όμως, όταν οι συνωμότες, οι οποίοι ενεργούσαν στο Άργος μυστικούς εράνους για να πληρώσουν τους δολοφόνους του Καποδίστρια, του ζήτησαν οικονομική

είσχυση για να πραγματοποιήσουν το εθνοκτόνο σχέδιό τους. «Όχι, πάντῃσε ὁ Ὑψηλάντης, ὁ Καποδίστριας δὲν εἶναι τύραννος καὶ ἡ τυραννοκτονία δὲν εἶναι ἀρετὴ. Ἐάν ἦτο, ἐγὼ ὁ ἴδιος θὰ τὸν ἐφόνευα. Δὲν θὰ ἐμίσθωνα δολοφόνους»¹⁷.

Στις 27/9/1831 ὁ Καποδίστριας ἐπέφτε νεκρὸς ἀπὸ τὸ δολοφονικὸ χέρι τῶν Μαυρομιχαλαίων μπροστὰ στὸν Ἅγιο Σπυρίδωνα τοῦ Ναυπλίου. Τῆ δολοφονία τοῦ Κυβερνήτη ἀκολούθησαν ἀκυβερνησία καὶ ἐμφύλιες συρράξεις. Ἡ Γερουσία συγκρότησε ἀρχικὰ 5μελὴ καὶ στη συνέχεια 7μελὴ ἐπιτροπὴ, στὴν ὁποία μετείχε καὶ ὁ Δ. Υψηλάντης, ὁ ὁποῖος θεωροῦσε τὴν ἀφιξὴ τοῦ Ὄθωνα ὡς τὴ μόνη λύση γιὰ νὰ τεθεῖ τέλος στὴν ἀπαράδεκτη καὶ ἐθνικὰ ἐπιζήμια ἐσωτερικὴ κατάσταση¹⁸.

«Ἐν ᾧ ἐξηκολούθουν ἔτι αἱ ἐργασίαι τῆς ἐν Προνοίᾳ Συνελεύσεως, ἀπέθανεν ἐν Ναυπλίῳ τῇ 5ῃ Αὐγούστου 1832 εἰς ἡλικίαν 40 ἐτῶν μόλις ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης Στρατάρχης τῆς Ἑλλάδος, μέλος τῆς Διοικητικῆς Ἐπιτροπῆς καὶ πληρεξούσιος Ναυπλίου. Ἡ κηδεῖα τοῦ νεκροῦ τοῦ ἐγένετο τὴν ἐπιούσαν μεγαλοπρεπῶς ἐκ τῆς παρὰ τῇ πύλῃ τῆς ξηρᾶς οἰκίας τοῦ εἰς τὸν Ναὸν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου... Ἐπικήδειον ἐξεφώνησεν ὁ Μιχ. Σχινᾶς... ἐπιτάφειον ὁ Γ. Τερτσέτης»¹⁹. Ὁ νεκρὸς ἐνταφιάσθηκε στὸ νάρθηκα τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Ναυπλίου.

Ἐκπλήρωσε, λοιπόν, τὸ «κοινὸν χρέος» ὁ Δ. Υψηλάντης, ὁ «ἀγνότερος ἴσως καὶ περισσότερο ἀνιδιοτελὴς ἀπὸ τοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ ἐννεάχρονοῦ Ἀγῶνος»²⁰. Ὁ Δ. Υψηλάντης, ὁ ὁποῖος ἐγκατέλειψε οἰκογένεια, πλούτη καὶ σταδιοδρομία καὶ ἦλθε στὴν ἐπαναστατημένη Ἑλλάδα διαπνεόμενος ἀπὸ ἀπαράμιλλο πατριωτισμό. Ὁ «πατριώτης» ποῦ «δαπανήσας καθ' ὄλην τὴν διάρκειαν τοῦ ὑπὲρ Πατρίδος πολέμου καὶ τὸν ἔσχατον ὀβολὸν τοῦ, κατήντησεν, ὡς ἦτον ἐπόμενον, ὁ ἐξ ἑκατομμυρίων δραχμῶν βαθύπλουτος καὶ ἀνεπιδέξ, εἰς συντονωτάτην χρηματικὴν ἔνδειαν· εἰς ἔνδειαν τῶν πρὸς τὸ ζῆν»²¹. Ὁ πράος, δίκαιος, εὐθύς καὶ συμβιβαστικός, ἐκτός ἀπὸ ἐλάχιστες περιπτώσεις, Δημήτριος Υψηλάντης, γιὰ τὸν ὁποῖο θὰ μπορούσαμε νὰ παραθέσουμε πλήθος θετικῶν χαρακτηρισμῶν²².

Ὅμως, κανεὶς δὲν εἶναι τέλειος. Ὁ Δ. Υψηλάντης εἶχε ἀτέλειες καὶ μειονεκτήματα, ἐξαιτίας τῶν ὁποίων δὲν μπόρεσε νὰ ανταποκριθεῖ στὶς προσδοκίες τοῦ ἔθνους. Ἐκτός ἀπὸ τὶς σωματικὲς ἀτέλειες, γιὰ τὶς ὁποῖες θὰ μιλήσουμε στὴ συνέχεια, ὁ Δ. Υψηλάντης δὲν εἶχε τὰ προσόντα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα θὰ τὸν ἀνέδειχναν ὡς τὴν ηγετικὴ φυσιογνωμία τοῦ Ἀγῶνα· τὴν προσωπικότητα ἐκεῖνη ποῦ θὰ μπορούσε νὰ ξεχωρίσει, νὰ ἐπιβληθεῖ καὶ νὰ ποδηγετήσῃ ἓνα ἐπαναστατημένο σύνολο, ποῦ μαχόταν γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσή του μετὰ ἀπὸ μακροχρόνιου δουλεία. «Ἦτο δέσμιος τοῦ περιβάλλοντος αὐτοῦ ἐκ Φιλικῶν καὶ Στρατιωτικῶν καὶ τῶν στενῶν συμβούλων τοῦ. Ἀπεδείχθη ἀδαῆς καὶ ἐντελῶς ἄπειρος τῶν ἐν Ἑλλάδι προσώπων καὶ πραγμάτων»²³.

Χαρακτηριστικὴ περίπτωση τῆς ἐπιρροῆς τοῦ περιβάλλοντός του ἀποτελεῖ καὶ ἡ δολοφονία τοῦ Ὑδραίου ἥρωα Ἀντωνίου Οἰκονόμου στὸ Ἄργος. Ὅλες οἱ μαρτυρίες συγκλίνουν στὸ ὅτι ὁ Δ. Υψηλάντης υπέγραψε τὴν κατα-

δικαστική απόφαση για τον Οικονόμου «κατά παραπλάνηση του Ν. Βάμβα»²⁴.

Συμπερασματικά μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι η προσφορά του οίκου των Υψηλάντων στον Αγώνα υπήρξε τεράστια. Ο Μακρυγιάννης τη συνόψισε σε μερικές λέξεις: «Έπαθε για την λευτεριάν και θυσιάστη αυτό το σπίτι όλως διόλου»²⁵.

Η αιτία του πρόωρου θανάτου του Δ. Υψηλάντη

Σε μελέτη των Κ. Σωτηριάδου - Θ. Παπαπετρόπουλου επιχειρείται να διαλευκανθεί το πρόβλημα της υγείας και η αιτία του πρόωρου θανάτου του Δ. Υψηλάντη²⁶.

Το 1932 ο Άγγλος νευρολόγος Caughey εξέτασε σε μια φτωχή συνοικία του Λονδίνου μια γυναίκα 54 χρονών, που βρισκόταν σε προχωρημένο στάδιο μυοτονικής δυστροφίας, μιας σχετικά σπάνιας κληρονομικής αρρώστιας των μυών και των ενδοκρινών αδένων. Τέσσερα ακόμη αδέρφια της (από τα επτά) έπασχαν από την ίδια πάθηση. Η άρρωστη διηγήθηκε στον Δρ. Caughey ότι ο πατέρας της, που είχε την ίδια αρρώστια, έζησε και εργάστηκε στο Λονδίνο, ο παππούς της ήταν καθηγητής των Ελληνικών σε ένα Πανεπιστήμιο του Βορρά και η προγιαγιά της ήταν αδελφή των αδελφών Υψηλάντη. Ο Δρ. Caughey δημοσιεύει το γεγονός σε μονογραφία σχετική με την πάθηση αυτή, που εξέδωσε στο Λονδίνο μαζί με τον Έλληνα νευρογενετιστή Μυριανθόπουλο το 1963. Στον πρόλογο του βιβλίου αυτού διατυπώνεται η υπόθεση ότι και ο Δημήτριος και ο Αλέξανδρος Υψηλάντης, αλλά και άλλα μέλη της οικογένειας Υψηλάντη έπασχαν από μυοτονική δυστροφία.

Οι μαρτυρίες και οι περιγραφές ανθρώπων που γνώρισαν το Δ. Υψηλάντη μας δίνουν ανάλογη εικόνα για την εμφάνιση και τη συμπεριφορά του.

Η εξωτερική του εμφάνιση ήταν μειονεκτική σε τέτοιο βαθμό που δημιουργούσε ένα στενόχωρο συναίσθημα αμηχανίας σε όσους τον πλησίαζαν. Ήταν μικρόσωμος, δύσμορφος, με εύθραυστα μέλη. Το ανέκφραστο πρόσωπό του απωθούσε όλους όσους τον πλησίαζαν για πρώτη φορά. Είχε ρυτίδες στο μέτωπο και φωνή αδύνατη, ένρινη και δυσαρθρική. «Μιλούσε με ένα τόνο ένρινο σαν καπουκίνος», γράφει χαρακτηριστικά ο Πρώσος ανθυπολοχαγός Ludwig von Bollmann. Ήταν περίπου 28 χρονών όταν ήρθε στην Ελλάδα, έδειχνε όμως πολύ μεγαλύτερος.

Η όψη του ήταν υπναλέα και κοιμόταν πάνω από δώδεκα ώρες το εικοσιτετράωρο. Οι μυς του προσώπου και των άκρων του ήταν τόσο ατροφικοί που στο τέλος της ζωής του έμοιαζε με σκελετό. Οι κινήσεις του ήταν αδέξιες. Κατά τη διάρκεια της παραμονής του στην Ελλάδα η πάθησή του παρουσίαζε συνεχή επιδείνωση με περιόδους έξαρσης, πράγμα που τον είχε υποχρεώσει να διατηρεί μόνιμα στο επιτελείο του γιατρού.

Η μυοτονική δυστροφία είναι μια κληρονομική χρόνια εξελικτική πάθηση των σκελετικών μυών και των ενδοκρινών αδένων. Εμφανίζεται συνή-

θως σε ηλικία 20 μέχρι 30 ετών.

Η αρρώστια εξελίσσεται με βραδύ ρυθμό και οδηγεί στο θάνατο, συνήθως από αναπνευστικές λοιμώξεις, πριν από το 40ο έτος της ηλικίας. Τη μυοτονική δυστροφία περιέγραψε το 1909 ο Γερμανός Steinert· δεν ήταν επομένως γνωστή η νόσος την εποχή που ζούσε ο Δημήτριος Υψηλάντης. Η ασθένεια κληρονομείται με τον επικρατητικό χαρακτήρα, δηλαδή μεταβιβάζεται από γενιά σε γενιά.

Παραβάλλοντας τα στοιχεία που απορρέουν από τα ιστορικά κείμενα για την πάθηση του Δ. Υψηλάντη με τα συμπτώματα της μυοτονικής δυστροφίας διαπιστώνονται σαφείς ομοιότητες.

Εδώ αξίζει να αναφερθούν και οι ιατρικές γνωματεύσεις που αφορούν τον άρρωστο Αλέξανδρο Υψηλάντη και τους αδελφούς τους Νικόλαο και Γεώργιο. Οι γνωματεύσεις αυτές, που δόθηκαν στις αρχές της Αυστροουγγαρίας από διάσημους γιατρούς της εποχής, δεν οδηγούν από μόνες τους σε καμμία διάγνωση. Η διάγνωση και η αντιμετώπιση της πάθησης του Αλέξανδρου Υψηλάντη είναι καθαρά συμπτωματική (διάγνωση δηλαδή που παραθέτει απλώς τα συμπτώματα χωρίς να μπορεί να τα υπαγάγει σε μια συγκεκριμένη νοσολογική οντότητα) και αφήνει μέχρι τέλους αναπάντητα ερωτήματα, παρά τη νεκρωσία που έγινε μετά το θάνατό του...

Τέλος, ενδιαφέρον παρουσιάζει και η περιγραφή του Δημητρίου Υψηλάντη, λίγους μήνες πριν από το θάνατό του, που δίνει ο William Rathborne Greg: «Η εξωτερική του εμφάνιση είναι πολύ παράξενη. Όταν τον γνώρισα, την άνοιξη του 1832, δεν πρέπει να ήταν μεγαλύτερος από τριανταπέντε χρονών και όμως έμοιαζε με εξηντάρη. Ανάστημα κοντό, κεφάλι τελειώς φαλακρό σαν σκελετού, μέλη εύθραυστα και καχεκτικά, σε βαθμό που δεν έχω δει ποτέ μου, ούτε στο τελευταίο στάδιο φυματίωσης. Έβηχε συνεχώς και η φωνή του ήταν αδύνατη και έντονα δυσαρθρική. Θα έλεγε κανείς ότι βλέπει έναν αναστημένο σκελετό από τους τριακόσιους πεσόντες στις Θερμοπύλες»...

Η ιατρική της εποχής εκείνης δεν μας δίνει τη διάγνωση, αποκλείει όμως πολλές γνωστές τότε χρόνιες λοιμώδεις καχεκτικές παθήσεις που θα μπορούσαν να συζητηθούν σαν διάγνωση της ασθένειας των αδελφών Υψηλάντη. Η πριγκιπική οικογένεια έζησε στη Ρωσία και στην Αυστροουγγαρία, δηλαδή περιοχές με καλό επίπεδο ιατρικής για την εποχή τους. Εάν επρόκειτο για κάποια γνωστή τότε αρρώστια θα πρέπει να είχε διαγνωσθεί, αφού στον Αλέξανδρο Υψηλάντη έγινε και μεταθανάτια νεκροτομική μελέτη. Η παρουσία μιάς χρόνιας αρρώστιας σε τρία αδέρφια και ίσως τέσσερα (μεταξύ οκτώ) εύλογα στρέφει τη διάγνωση σε νόσο κληρονομική. Οι κλινικές ομοιότητες αυτής της χρόνιας εξελικτικής πάθησης με τη μυοτονική δυστροφία, τουλάχιστον στον αδελφό Δημήτριο, και η αναμφισβήτητη διαπίστωση μυοτονικής δυστροφίας σε απογόνους της οικογένειας στο Λονδίνο, 100 χρόνια αργότερα, ισχυροποιούν την υπόθεση ότι η πάθηση των αδελφών Υψηλάντη ήταν μυοτονική δυστροφία.

Από αυτή, λοιπόν, τη νόσο εικάζεται ότι πέθανε στις 5 Αυγούστου 1832 ο Δ. Υψηλάντης.

Το μνημείο του Δ. Υψηλάντη στο Ναύπλιο

Το έτος 1843 έγινε η μετακομιδή των λειψάνων του Δ. Υψηλάντη. Γράφει σχετικά ο Λαμπρινίδης στη «Ναυπλία»:

Περί τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1843 ἀφίκετο εἰς Ναύπλιον ὁ νεώτερος τῶν Ὑψηλαντῶν, ὁ πρίγκηψ Γεώργιος Ὑψηλάντης, κομίζων μεθ' ἑαυτοῦ μεγαλοπρεπὲς ὀλομάρμαρον Μνημεῖον, ἐν Βιέννῃ ποιηθέν, ὅπως ἀποθέσῃ ἐν αὐτῷ τὰ λείψανα τοῦ ἐνδόξου ἀδελφοῦ του Δημητρίου Ὑψηλάντου, ὅστις προῶρως ἀπέθανεν ἐν Ναυπλίῳ τῷ 1832 καὶ ἐτάφη εἰς τὸν Νάρθηκα τοῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Τὸ νέον Μνημεῖον τοῦ αἰοιδίμου ἀνδρὸς ἰδρύθη εἰς τὸν περίβολον τοῦ παρὰ τὴν Πλατείαν τοῦ Πλατάνου²⁷ ἀρχαίου Τζαμίου, ὅπερ ἐχρησίμεινε τότε ὡς δημοτικὸν Σχολεῖον τῶν ἀρρένων τὸ δὲ ἐπὶ τούτῳ Μνημόσυνον καὶ ἡ μετακομιδὴ τῶν λειψάνων ἀπεφασίσθη νὰ γείνη ἐπισήμως τῇ 13ῃ Μαΐου 1843²⁸.

Ἡ έρευνα στο σχετικό υλικό του Δημοτικού Αρχείου Ναυπλίου έφερε στο φως ενδιαφέρουσες λεπτομέρειες αυτής της υπόθεσης. Συγκεκριμένα στις 27/4/1843 ο Διοικητής Αργολίδας Ι. Κοντουμάς έστειλε προς το Δήμαρχο Ναυπλίου έγγραφο με το οποίο του γνώριζε την αναφορά της Ιεράς Συνόδου του Βασιλείου, η οποία επέτρεπε στον Γ. Υψηλάντη «να ένταφιάση (τα οστά του αδελφού του) υπό τὸ ἔδαφος τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ἢ ἄλλης ἐκ τῶν ἐν Ναυπλίῳ παρὰ τῇ θύρᾳ τῆς εἰσόδου τοῦ καθολικοῦ, χωρὶς ὅμως νὰ ἀνεγερθῇ ἐπὶ τοῦ τόπου ἐκείνου ὑφ' οὐ θέλουσιν τεθῆ τὰ ὀστά οἰονδήποτε μνημεῖον»²⁹.

Με το έγγραφο συναποστελλόταν και η αναφορά της Ιεράς Συνόδου, που όμως δε βρέθηκε στο Δημοτικό Αρχείο.

Απαντώντας στις 30/4/1843(;), ο Δήμαρχος Ναυπλίου Σπ. Παπαλεξόπουλος γνωστοποιούσε προς τη Βασιλική Διοίκηση «ὅτι φθάσας εἰς τὴν πόλιν μας προχθὲς τὸ ἑσπέρας ὁ Κύριος Γ. Ὑψηλάντης μᾶς ἐξέφρασε προφορικῶς ὅτι συμμορφούμενος μετὴν γνωμοδότησιν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου καὶ τὴν Διαταγὴν τῆς Β. Γραμματείας, ἀπέχει τοῦ νὰ ἀνεγείρῃ τὸ μνημεῖον εἰς τὸ Καθολικὸν τῆς ἐκκλησίας ἢ εἰς τὸν Νάρθηκα, καὶ ἐξελέξατο ὡς τόπον κατάλληλον πρὸς τοῦτο τὸν περίβολον τοῦ ἐν τῇ πόλει Δημοτικοῦ Σχολεῖου, ὅπου καὶ ἤρξατο ἤδη τὰς πρὸς ἀνεγερσιν τοῦ περι οὐ ὁ λόγος Μνημείου ἀπαιτουμένας προκαταρκτικὰς ἐργασίας» και προσέθετε «ὅτι ἡ ἀνεγερσις τοῦ Μνημείου εἰς τὸν περίβολον τοῦ Δημοτικοῦ Σχολεῖου δὲν ἐπιφέρει οὐδεμίαν βλάβην εἰς τὸ κατὰστημα, ἀλλ' ἀπεναντίας προξενεῖ καλλωπισμὸν εἰς αὐτό»³⁰.

Στις 9/5/1843 ο Δήμαρχος Ναυπλίου έστειλε στον πρόεδρο του Δημοτικού Συμβουλίου έγγραφο με το οποίο τον πληροφορούσε ότι «ἡ Β. Διοίκησις Ἁργολίδος μᾶς ἐκοινοποίησεν διαταγὴν τῆς ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν κλπ. Β. Γραμματείας, διὰ τῆς ὁποίας ἐπιτρέπεται κατὰ συνένειαν γνωμοδοτήσεως καὶ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου πρὸς τὸν Πρίγκηπα Γ. Ὑψηλάντην ἢ ἀνακομιδὴ τῶν ὀστέων τοῦ εἰς τὴν πόλιν μας ἀποβίωσαντος κατὰ τὸ 1832, καὶ εἰς τὸν Νάρ-

θηκα τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ἐνταφιασθέντος ἀειμνήστου ἀδελφοῦ του: τοῦ Στρατάρχου λέγομεν Δημητρίου Ὑψηλάντου, καὶ ἡ ἀνέγερσις Μνημείου, μὲ τὴν παρατήρησιν ὅτι τὸ τελευταῖον τοῦτο δὲν δύναται νὰ ἀνεγερθῆ ἐντὸς τοῦ καθολικοῦ τῆς ἐκκλησίας ἢ τοῦ Νάρθηκος ὡς ἀντιβαῖνον εἰς τὰ ἔθιμα τῆς καθ' ὑμᾶς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας». Στη συνέχεια τον παρακαλοῦσε νὰ συγκαλέσει αὐθημερόν το Δημοτικὸ Συμβούλιο «διὰ νὰ σκεφθῆ καὶ ἀποφασίσῃ περὶ τοῦ κανονισμοῦ καὶ τῆς τάξεως τῆς τελετῆς, ἣτις πρέπει νομίζομεν νὰ γίνῃ ὅσον οἶόν τε λαμπροτέρα, ὡς ἀνήκει καὶ εἰς τὴν ἀείμνηστον Νεκρὸν καὶ εἰς τὴν ἔνδοξον Ὑψηλάντικὴν Οἰκογένειαν τῆς ὁποίας ὑπῆρχε μέλος καὶ ὁ ἀοίδημος Στρατάρχης»³¹.

Το Δημ. Συμβούλιο συνήλθε αὐθημερόν «ἐπὶ παρουσίᾳ καὶ τοῦ Δημάρχου» καὶ, ἀφοῦ ἐνέκρινε τὴν πρότασή του γιὰ τὴν ἐπίσημη συμμετοχὴ τοῦ Δήμου στὴν τελετὴ τῆς ἀνακομιδῆς τῶν οσῶν, διόρισε «πενταμελῆ ἐπιτροπὴν συγκειμένην ἀπὸ τοὺς Κυρίους Γεώργιον Ἀρσενικόν, Ἰω. Ἰατρίδην, Π. Κοτήραν, Σιλαϊδὴν Σιλαϊδόπουλον καὶ Ἀναγ. Γαλανόπουλον ἔργον τῆς ὁποίας θέλει εἶσθαι νὰ διευθύνῃ τὰ τῆς τελετῆς κατὰ τὴν τάξιν ἣτις διαγράφεται εἰς τὸ ἐπὶ τούτῳ συνταχθὲν παρὰ τῆς Δημοτικῆς Ἀρχῆς Πρόγραμμα»³².

Πράγματι, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸ Πρόγραμμα, τὸ ὁποῖο στὴν πρωτότυπη μορφή του δημοσιεύεται στὸ τέλος τῆς μελέτης, ἡ τελετὴ προετοιμαζόταν νὰ εἶναι υποβλητικὴ καὶ μεγαλειώδης³³.

Επίσης ὁ Δήμαρχος ἐστείλε ἔγγραφο πρὸς τὸν Μητροπολίτη Ἀργολίδας με ἡμερομηνία 9/5/1843, με τὸ ὁποῖο του υπενθύμιζε ὅτι ἡ παρουσία του κρίνεται ἀναγκασιότατη, γιὰ νὰ δοθεῖ λαμπρότητα στὴν τελετὴ καὶ επομένως δὲν ἀμφέβαλλε (ὁ Δήμαρχος) ὅτι τὸ γεγονὸς αὐτὸ θα ἐπιτάχυνε τὸν ἐρχομὸ του³⁴.

Στις 11/5/1843 ὁ Δήμαρχος ἐστείλε ἔγγραφο πρὸς τὴν «ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου» στὸ ὁποῖο ἀνέφερε ὅτι «αὔριον (12/5/1843) τὴν 10 ὥραν Π.Μ., προηγούμενης ἱερᾶς λειτουργίας, θέλει γενῆ νεκρώσιμος ἐκκλησιαστικὴ τελετὴ τῆς ἀνακομιδῆς τῶν ὀστέων τοῦ ἀειμνήστου Στρατάρχου Πρίγκηπος Δημητρίου Ὑψηλάντου, καὶ τῆς μεταφορᾶς καὶ ἐναποθέσεως τῶν εἰς τὸ ἐπὶ τούτῳ ἀνεγερθὲν Μνημείον.

Ἄν καὶ παντάσῃ δὲν ἀμφιβάλλομεν ὅτι οἱ Συμπολίται... θέλουν σπεύσῃ αὐθόρμητα νὰ διακόψωσι τὰς ἐργασίας τῶν καὶ νὰ παρευρεθῶσι εἰς τὴν τελετὴν μόνον τοῦτο ἀπὸ τὸ αὐτὸ αἶσθημα ὀρμώμενοι υπενθυμίζομεν διὰ τῆς παρουσίας τὸ χρέος τοῦτο πρὸς ἅπαντας τοὺς Συμπολίτας μας, προτρέποντες αὐτοὺς νὰ κλείσωσι αὔριον τὰ ἐργαστήριά τῶν καὶ νὰ παρευρεθῶσι τὴν προσδιορισθεῖσαν ὥραν εἰς τὴν ἐκκλησίαν»³⁵.

Με ἄλλο ἔγγραφο πρὸς τὸ Δημοτικὸ Ἀστυνόμο τὸν παρακαλοῦσε νὰ δημοσιεύσει διακήρυξη «διὰ τοιχοκολλήσεως ἀντιτύπων καθ' ὅλην τὴν πόλιν καὶ τὰ προάστεια τοῦ Αἰγιαλοῦ³⁶ καὶ τῆς Προνοίας» σχετικὰ με τὴν τελετὴν καὶ νὰ διατάξῃ «νὰ καθαρισθῶσιν ἡ Πόλις καὶ ἰδίως αἱ ὁδοὶ τοῦ Ὄθωνος, τῆς Θηρεσίας, τοῦ Ὑψηλάντου»³⁷ καὶ ἡ πλατεία τοῦ Ἁγίου Γεωρ-

γίου», καθώς επίσης να συνεννοηθεί «μετά τῆς ἀρμοδίου Στρατιωτικῆς ἀρχῆς πρὸς διατήρησιν τῆς ἀπαιτουμένης κατὰ τὴν τελετὴν ἡσυχίας καὶ εὐταξίας»³⁸.

Καλούσε, ἐπίσης, τὰ μέλη του Δημοτικού Συμβουλίου, τους επαρχιακούς Συμβούλους, τους Δημαρχιακούς Παρέδρους και τον ειδικό Πάρεδρο της Πρόνοιας να παρευρεθούν στις 9 π.μ. στο Δημαρχεῖο και ἀπὸ ἐκεῖ να μεταβούν στην «παρὰ τῆ πύλῃ τῆς ξηρᾶς οἰκίας»³⁹ του Πρίγκηπα Ὑψηλάντη, για να συνοδεύσουν αὐτὸν και τὴ σύζυγό του στην ἐκκλησία του Ἁγίου Γεωργίου.

Ὁ Δήμαρχος Παπαλεξόπουλος στις 11/5/1843 ἔλαβε ἀπάντηση ἀπὸ τον Μητροπολίτη ὅτι δε θα παρευρισκόταν στην τελετὴ, γιατί ἦταν ἀσθενής. Αὐθημερόν ἔστειλε ἔγγραφο στον Επίτροπο του Μητροπολίτη, στο ὁποῖο, ἀφού ἀνέφερε σύντομα το περιεχόμενο τῆς τελετῆς, κατέληγε «παρακαλεῖσθε λοιπὸν νὰ εἰδοποιήσητε ὄλους τοὺς ἱερεῖς τῆς πόλεως καὶ τοῦ Προαστείου τῆς Πρόνοιας διὰ νὰ παρευρεθῶσιν ἐγκαίρως εἰς τὴν ἐκκλησίαν φέροντες τὰς λαμπροτέρας τῶν στολᾶς, καὶ νὰ διατάξητε συγχρόνως τὸν μουσικὸν τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Νικολάου Κύριον Ταπεινὸν διὰ νὰ λάβῃ τὸ πρῶτον μέρος μεταξὺ τῶν λοιπῶν ἐκκλησιαστικῶν μουσικῶν, καὶ ἐν γένει νὰ διευθύνῃτε τὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς τελετῆς κατὰ τὴν ἀπαιτουμένην τάξιν»⁴⁰.

Ενώ, λοιπὸν, τὴν Τετάρτη 12/5/1843 θα γινόταν ἡ τελετὴ, τὴν παραμονὴ ὁ Δήμαρχος κοινοποιοῦσε διακήρυξη πρὸς τους Συνδημότες του και τους πληροφοροῦσε ὅτι ἀναβαλλόταν ἡ τελετὴ για τις 13/5/1843 ἡμέρα Πέμπτη, «διότι δὲν ἐτελειοποιήθησαν εἰς ἔτι αἱ ἀπαιτούμεναι ἐργασίαι τῆς τοῦ μνημείου ἀνεγέρσεως». Ἐπίσης, παρακαλοῦσε το Δημοτικὸ Ἀστυνόμο νὰ γνωστοποιήσει τὴν ἀναβολὴ τῆς τελετῆς «διὰ τοῦ κήρυκος καὶ τοιχοκολλήσεως ἀντιτύπων εἰς τὰ δημοσιώτερα μέρη»⁴¹.

«Ἡ ἐπιμνημόσυνος ἀκολουθία», γράφει ὁ Λαμπруνίδης, «ἐψάλη τῇ 13ῃ Μαΐου ἐν τῷ Ναῷ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, μεθ' ἣν ὁ ἀείμνηστος τοῦ Γένους Διδάσκαλος καὶ Καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Νεόφυτος Βάμβας ὠμίλησεν ἀπὸ τοῦ Ἄμβωνος... Μετὰ τοῦτο ἅπας ὁ ἱερὸς κληρὸς μετὰ τῶν ἀρχῶν καὶ τοῦ λαοῦ συνώδευσαν τὰ ἄρτι ἐκ τοῦ τάφου ἐξαχθέντα λείψανα τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου, τεθειμένα ἐντὸς πολυτελοῦς ἀργυρᾶς κάλπης, ἐκ τοῦ Ναοῦ εἰς τὴν Πλατείαν τοῦ Πλατάνου, ὅπου ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Γεώργιος παραλαβὼν ταῦτα ἐν συγκινήσει κατέθηκεν εὐλαβῶς εἰς τὴν πενθίμως διασκευασμένην καλλιμάρμαρον λάρνακα τοῦ νέου Μνημείου»⁴².

Μετὰ τὴν σφράγισιν τοῦ Μνημείου ὁ νεαρὸς τότε καθηγητῆς τοῦ Γυμνασίου καὶ ἔγκριτος ρήτωρ Χαρ. Παμπούκης ὠμίλησε πρὸς τὸν μέχρι ἀσφυξίας πληροῦντα τὴν Πλατείαν λαόν»⁴³.

Στο Ἀρχεῖο του Δήμου Ναυπλιέων βρέθηκε ἐπιστολὴ του ἀρχιτέκτονα Σ. Κλεάνθη πρὸς τον Δήμαρχο, στην ὁποία ἀναφέρεται ἡ ἀποστολὴ ἐκατὸ ἀντιτύπων του λόγου, που τυπώθηκε με ἐξόδα του Γ. Ὑψηλάντη, για νὰ μοιραστοῦν δωρεάν στα σχολεῖα, στις ἀρχές και στους δημότες⁴⁴.

Στο Δοκίμιο «Περὶ τῆς ἐν Ἄργει Νικοκρεοντείου Ἐπιγραφῆς» ἀναφέ-

ρεται η ανέγερση του μνημείου «ὄπου οἱ ἐν Ναυπλίῳ πάσσοσι κλέα κατ' ἔτος»⁴⁵.

Σε ἔρευνα ὅμως που ἔγινε στο φάκελλο των τελετῶν του Δημοτικού Αρχείου, κατά τα ἔτη 1844, 1845 και 1846, δε βρέθηκε κανένα στοιχείο που να δηλώνει ὅτι πραγματοποιήθηκε κάποια σχετική τελετή αφιερωμένη στη μνήμη του Δ. Υψηλάντη.

Ακόμη και στο δημοτελές μνημόσυνο που ἔγινε το 1863 με επιμέλεια του ανεψιού του Δ. Υψηλάντη, Γρηγορίου, δεν πρέπει να δόθηκε επίσημο περιεχόμενο, ὅπως προκύπτει ἀπὸ σχετική ἔρευνα στο βιβλίο των Συνεδριάσεων του Δημοτικού Συμβουλίου, στα ἔγγραφα του φακέλλου των τελετῶν και στο πρωτόκολλο αλληλογραφίας του ἔτους 1863.

Το μόνο στοιχείο που υπάρχει στο πρωτόκολλο αλληλογραφίας του Δήμου Ναυπλιέων είναι η περίληψη του υπ' αρ. 2024 εγγράφου, 13/11/1863, το οποίο απευθύνεται προς τον Γρηγόριο Υψηλάντη «εἰς Παρισίους» και με το οποίο του «κοινοποιεῖται ἔγγραφο τῆς πράξεως τοῦ Συλλόγου τῆς Ἐθνοφυλακῆς περὶ διορισμοῦ του ὡς προέδρου ἐπιτιμῆς με βαθμὸν Ταγματάρχου».

Συμπεραίνουμε, λοιπόν, ὅτι ἀκόμη και το 1863 δε δόθηκε επίσημο περιεχόμενο στην τελετή του μνημοσύνου.

Το μνημείο του Υψηλάντη, σύμφωνα με προφορικές πληροφορίες του πρώην προέδρου του Προοδευτικού Συλλόγου Ναυπλίου «Ο Παλαμῆδης» κ. Τάκη Τούμπα, μεταφέρθηκε το 1951, ἐπὶ δημαρχίας Σαγιά, στο χώρο που βρίσκεται σήμερα, δηλαδή στην Πλατεία των Τριῶν Ναυάρχων.

Το μνημείο του Υψηλάντη στα 150 χρόνια της ζωῆς του είναι φυσικό να ἔχει υποστεί τη φθορά του χρόνου. Η φροντίδα των αρμοδίων φορέων θα αποτελούσε, ἴσως, το ελάχιστο δείγμα ἀπότισης φόρου τιμῆς στον ἥρωα που κρύβει στα σπλάχνα του.

Τελειώνοντας, θα θέλαμε να ἐπισημάνουμε ὅτι τα μνημεία, και υπάρχουν αρκετά στο Ναύπλιο, μπορούν με κατάλληλη προβολή να αποτελέσουν σπίθες για την αναζωπύρωση της ιστορικής μας μνήμης. Θα πρέπει να θυμίζουμε και να μνημονεύουμε το παρελθόν. Εἰδικά στην ἰσοπεδωτική εποχή μας μπορούν να λειτουργήσουν ὡς θύλακες ἀντίστασης, πηγές δύναμης, για την ἀναβάπτιση της ιστορικής μας μνήμης στο «περιεχόμενό» τους.

Τέλος, ἐπιθυμῶ να ευχαριστήσω τον κ. Τριαντάφυλλο Σκλαβενίτη, Ἱστορικό Ἐρευνητὴ του ΚΝΕ/ΕΙΕ, για την πολύτιμη βιβλιογνωστική συμβολή του στη συγγραφή αὐτῆς της μελέτης.

1. Το κείμενο που ἀκολουθεῖ ἀπέτελεσε μέρος της ομιλίας, η οποία ἐκφωνήθηκε στις 24 Μαΐου 1989 στο Πνευματικό Κέντρο του Δήμου Ναυπλιέων.

2. Το Δημοτικό Αρχείο Ναυπλίου, 1828-1949, ἀνήκει στις συλλογές των «Γ.Α.Κ. - Αρχείων Νομοῦ Αργολίδας», ὅπως μετονομάστηκε το Μόνιμο Τοπικό Ἱστορικό Αρχείο Ναυπλίου.

3. Κ. Διαμάντης, Δημήτριος Υψηλάντης (1793-1832), μέρος Α', τμ. α., Αθήνα 1966, 10-13, 17, 36.

4. Κ. Διαμάντης, ό.π., 20. (Από: Ι. Φιλήμων, Δοκίμιον Ἱστορικὸν περὶ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, 381).

5. Ἱστορία του Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ΙΒ', Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν, Ἀθήνα 1975, 138.

6. Κ. Διαμάντης, ό.π., 47.

7. Β. Σφυρόερας, Ἱστορία του Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ΙΒ', Ἀθήνα 1975, 175.

8. Τ. Γριτσόπουλος, «Δημητρίου Ὑψηλάντου Ἀπολογία», Μνημοσύνη, ΣΤ', (1976-1977), 17, στίχ. 235-243.

9. Β. Σφυρόερας, ό.π., 199 και 215.

10. Β. Σφυρόερας, ό.π., 283.

11. Τ. Αθ. Γριτσόπουλος, «Ι. Φιλήμονος, Συνοπτικὴ Ἐκθεσις περὶ τῆς Ἑλλ. Διοικήσεως Α' και Β' περιόδου», Μνημοσύνη, Η' (1980-81), 28.

12. Β. Σφυρόερας, Η Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση, Α', Ἀθήνα 1978, 174 (Πανεπιστημιακὴς παραδόσεις).

13. «Πρὸς τὴν Γ' Ἐθνικὴν Συνέλευσιν τῶν Ἑλλήνων.

Κύριοι,

Καὶ ὡς ἀλοῦς πολίτης και ὡς πρωταίτιος τοῦ σημερινοῦ ἀγῶνος, χρεωσθῶ εἰς τὸ ἔθνος μου, εἰς τὴν οἰκογένειάν μου, εἰς ἐμὲ τὸν ἴδιον νὰ ἐκφράσω παρρησιὰ τὰ φρονήματά μου εἰς μίαν κρίσιμον περίστασιν, ἐκ τῆς ὁποίας κρέματα ἢ μέλλουσα τύχη τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ Ἐθνικὴ Συνέλευσις, ἀποφασίζουσα νὰ ζητήσῃ τὴν μοναδικὴν μεσιτείαν τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεως τῆς Ἀγγλίας, διὰ νὰ συμβιβάσῃ τὴν Ἑλλάδα μὲ τοὺς τυράννους τῆς, παρεκτινεται ἀπὸ τὰ ἱερά χρέη τῆς και ἀπὸ τὸν πρὸν ὄν ὄρον τῆς συγκροτήσεώς τῆς.

Ὁ Λόλος, κύριοι, τοῦ ὁποίου παρρησιάζετε τὸ πρόσωπον, δὲν σὰς ἔδωκε πληρεξουσιότητα νὰ καταργήσῃ τὴν ἐθνικὴν και πολιτικὴν ἀνεξαρτησίαν του, ἀλλὰ νὰ τὴν στερεώσῃτε, νὰ τὴν διαιωνίσῃτε. Ἡ ἱστορία θέλει κρίνει μίαν ἡμέραν ἀδεκάστως τὴν πράξιν σας.

Ἡ Εὐρώπη, κύριοι, ἠσθάνθη τώρα, πλέον παρὰ ποτὲ, ὅτι ἡ ὑπόθεσις τῶν Ἑλλήνων εἶναι ἀρκετὰ προχωρημένη, διὰ νὰ μὴν ὑποπέσῃ ἐφεξῆς εἰς τὰς ἐναντιότητας τῆς τύχης. Καὶ πῶς γίνεται, οἱ πληρεξούσιοι τοῦ ἴδιου αὐτοῦ ἔθνους, διὰ μιᾶς πράξεως ἀνηκούστου εἰς τὰ χρονικὰ τῶν λαῶν, ν' ἀποδεικνύωσιν εἰς τὸν κόσμον, ὅτι μόνον αὐτοὶ δὲν γνωρίζουσιν αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν!

Σὰς φοβίζει ἡ πτώσις τοῦ Μεσολογιοῦ; ἀφιερῶθητε, ὡς και εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ ἀγῶνος, εἰς τὴν χαρακτηριστικὴν ἐνέργειαν και τὸν πατριωτισμὸν τῶν Ἑλλήνων· τὸ στήθος κάθε Ἑλλήνου εἶναι δευτέρον Μεσολόγη.

Σὰς θορυβεῖ ἡ ἔλλειψις πόρων; καταφύγετε εἰς τὴν γενναιοφροσύνην τῶν πολιτῶν Ἑλλήνων δὲν ἐκώφευσε ποτὲ εἰς τὴν φωνὴν τῆς πατρίδος. Τέλος πάντων, χρήματα δὲν ἔχομεν; ἄς ἐπικυρώσωμεν τὰ χρέη μας.

Ἔχομεν, ὅμως, ἀνάγκην προστασίας; ἄς καταφύγωμεν εἰς τοὺς ἡγεμόνας ὄλων τῶν ἐθνῶν· ἐξ ἴσου ὄλα ἔχουσι δικαίωμα εἰς τὴν εὐγνωμοσύνην μας. Αἱ περιστάσεις μας, αἱ θέσεις τῶν ἐγγυῶνται τὴν ἐπιθυμητὴν βοήθειαν.

Τὰ μεγάλα ἔθνη και οἱ καλοὶ πατριῶται φαίνονται εἰς τὰς κρίσιμους περιστάσεις τῆς πατρίδος τῶν. Δούλος εἶναι εὐκολὸν νὰ γένῃ τις, ὅταν θέλῃ αὐθέντης, εἶναι δύσκολον. Ἐπιθυμοῦμεν εἰρήνην; ἄς τρέξωμεν εἰς τὰ ὄπλα.

Ἄν, ἐξ ἐναντίας, διὰ λόγους ἀποκρύφους εἰς ἐμέ, ἡ Ἐθνικὴ Συνέλευσις ἐπιμένῃ εἰς τὴν προλαβοῦσαν ἀπόφασίν τῆς, κρίνω χρέος μου ἱερὸν και ἀπαραίτητον νὰ διαμαρτυρηθῶ, ὡς και ἤδη διαμαρτύρομαι ἐπίσημως κατ' αὐτῆς, ἐνώπιον τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ και ὄλων τῶν λοιπῶν τῆς χριστιανικῆς Εὐρώπης, ὡς κατὰ μιᾶς πράξεως παρανόμου, ἀντιελληνικῆς και διόλου ἀναξίας ἐνὸς ἔθνους, τὸ ὁποῖον ὑπεδουλώθη μὲν πολλακίς, πλὴν ποτὲ δὲν ἐσυμβιβάσθη μὲ τοὺς τυράννους του.

Ἑλλήν, ὅμως, και φίλος ἄδολος τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἔθνους μου, δὲν θέλω λείπει νὰ συναγωνισθῶ μετὰ τῶν λοιπῶν συναδελφῶν μου και νὰ χύσω και τὴν τελευταίαν ρανίδα τοῦ αἱματός μου, ἐν ὅσῳ διαρκεῖ ὁ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας πόλεμος. Παρακαλῶ δὲ νὰ μοὶ δοθῇ ἐπίσημον ἀντίγραφον τῆς παρουσίας μου διαμαρτυρήσεως.

Μένω μὲ τὸ ἀνήκον σέβας,

Εἰς Πιάδαν τῆ 12 Ἀπριλίου 1826

Ὁ πατριώτης
Δημήτριος Ὑψηλάντης»

14. Β. Σφυρόερας, *Η Ελληνική...*, ό.π., 175-176.
15. Α. Δεσποτόπουλος, *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, ΙΒ', Αθήνα 1975, 487.
16. Σ. Παπαδόπουλος, *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, ΙΒ', Αθήνα 1975, 534.
17. Ε. Κούκου, *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, ΙΒ', Αθήνα 1975, 560.
18. Σε έγγραφο της Επιτροπής προς το Λουδοβίκο Α', πατέρα του Όθωνα, «... εκφράζεται η χαρά του ελληνικού λαού δια την εκλογήν του Όθωνος, και τονίζεται ότι η εις Ελλάδα ταχεία άφιξις αυτού ή του τοποτηρητού του είναι άπαραίτητος, ίνα, εξομαλυνομένης ούτω τής έσωτερικής καταστάσεως τής χώρας, άρθούν τά κυριώτερα έμπόδια δια την ευτυχή έκβασιν των έν Κωνσταντινουπόλει διαπραγματεύσεων των άφορωσών εις τό ζήτημα των συνόρων». (Μνημεία της Ελληνικής Ιστορίας 9. Επιτομαί εγγράφων του Βρετανικού Υπουργείου των Εξωτερικών. Γενική Αλληλογραφία / Ελλάς, Τόμος Α', Μέρος Δεύτερο, Αρ. εγγρ. 2022/Ε.Ο. 32/30/10(22)).
19. Μ. Λαμπρυνίδης, *Η Ναυπλία από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι των καθ' ημάς, Ναύπλιο*³ 1975, 305.
20. Κ. Βακαλόπουλος, *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, ΙΒ', Αθήνα 1975, 572.
21. Χ. Παμπούκης, *Λόγος Έπιτάφιος εις τό μνημόσυον του άειμνήστου Δημητρίου του Ύψηλάντου, έν Ναυπλίω* 1843, 19.
22. Κ. Διαμάντης, ό.π., 165-169.
23. ..., ό.π., 170.
24. Τ. Αθ. Γριτσόπουλος, *Δημητρίου Υψηλάντη Απολογία*, ό.π., 57.
25. Σ. Ασδραχάς (εισαγωγή-σχόλια), *Μακρυγιάννη Απομνημονεύματα*, εκδ. Καραβία (Αθήνα), χ.χ., 64.
26. Τα στοιχεία που ακολουθούν έχουν ληφθεί από τό άρθρο: Κ. Σωτηριάδου - Θ. Πετρόπουλος, *Γενεαλογία και Ιατρική: η ασθένεια του Δ. Υψηλάντη*, τα Ιστορικά, τχ. 5, Ιούνιος 1986.
27. *Σημερινή Πλατεία Συντάγματος*.
28. Μ. Λαμπρυνίδης, ό.π., 329.
29. Γ.Α.Κ. - *Αρχεία Νομού Αργολίδας*, (Α.Β.Ε.: Ι) (Α.Ε.Ε.: ΔΗΜΟΤΙΚΑ Ι.Ι/ΙΙ), 1834, φ.Π 34-35, αρ. εγγρ. 1922.
30. ..., ό.π., αρ. εγγρ. 1590, Διεκπεραίωσης 1267. Η ημερομηνία που αναγράφεται στο έγγραφο θεωρούμε ότι είναι λανθασμένη.
31. Γ.Α.Κ. - ..., ό.π., αρ. εγγρ. 1639.
32. Γ.Α.Κ. - ..., 1843, φ.Ω 50 α. («Συνεδρίασης ΝΒ της 9ης Μαΐου 1843»). (Σημ. Την απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου έχει δημοσιεύσει ο Μ. Λαμπρυνίδης στη «Ναυπλία». Παραλείπει, όμως, την παράγραφο, στην οποία υπάρχει η παρατήρηση της Γραμματείας των Εκκλησιαστικών, που απαγορεύει την ανέγερση του μνημείου στο Καθολικό ή τό Νάρθηκα της εκκλησίας. Δε γνωρίζουμε εάν η παράλειψη ήταν σκόπιμη ή έγινε χάριν συντομίας του κειμένου).
33. «Πρόγραμμα περί τής Νεκρωσίμου τελετής δια την άνακομιδήν των όστέων / του άειμνήστου Στρατάρχου Πρίγ-/κιπος Δημητρίου Ύψηλάντου και δια την μεταφοράν και έναπόθεσιν των εις τό άνεγερθέν Μνημείον.
- Την 12ην Μαΐου ήμεραν Τετάρτην και ώραν 9 Π.Μ. / ό Δήμαρχος και τά Μέλη του Δημοτικού Συμβουλίου, ό / Δημοτικός Άστυνόμος, οί Πάρεδροι και λοιποί Δημοτικοί / υπάλληλοι θέλουν πορευθή / πενηθοροούντες εις την οικείαν, όπου διαμένει / ό Πρίγκηψ άδελφός του, δια νά τόν συνο-/δεύσωσι μετά τής Πριγκιπέσσης και τής / λοιπής ακολουθίας του εις τόν τάφον, κείμενον εις τόν Νάρθηκα τής εκκλησίας του άγίου / Γεωργίου. Όλοι δέ οί πολίται θέλουν παρευρεθή κατά την / ειρημένην ώραν εις την εκκλησίαν του άγίου / Γεωργίου, όπου θέλει γένη ή τελετή κατά την / ηρωμένην είδοποίησιν του Δημάρχου. Φθασάσης εις τόν τάφον / τής ως άνωτέρω Συνοδίας / θέλουν τεθή τά όστα εις την επί τούτω προετοιμασθεΐσαν Λάρνακα. / ήτις έπιτιθεμένων τής Σπάθης και των παρασήμων τής ύψηλάντικης οικογενείας, / θέλει μεταφερθή, προηγούμενου του Κλήρου, / εις τό Καθολικόν / τής εκκλησίας έν παρατάξει από τέσσαρας άνωτέρους άξιωματικούς, έκείνους οί/τινες αυτοπροαιρέτως ήθελον εύφρασητήν νά εκπληρώσωσι τό καθήκον αυτό, όπου θέλει άρχίσει / ή Λειτουργία και μετ' αυτήν τό Μνημόσυον. / Τά εις την Λάρνακα προσκολληθόσμενα κηρία / θέλουν είσθαι περιτυλιγμένα με μαύρας / ταινίας.
- Ή εκκλησία και τά παράθυρα αυτής θέλουν είσθαι έστολισμένα / με δάφνας και μυρσίνας,

Οί δὲ πολυέ-/λαιοι θέλουν φωτισθῆ εὐθὺς ὄλοι. / Περί τὴν Λάρνακα θέλουν ἴστασθαι πενή-/φοροῦντες οἱ συγγενεῖς τοῦ αἰοιδήμου Στρατάρχου / καὶ κατόπιν αὐτῶν οἱ ποτὲ Σωματοφύ-/λακες καὶ οἰκείοι του. Τὰ Μέλη / τῆς Δημοτικῆς Ἀρχῆς / καὶ ὅσοι ἐκ τῶν Δημοσίων ὑπαλλήλων, / Στρατιωτικῶν τε καὶ Πολιτικῶν, ἤθελον / παρευρεθῆ εἰς τὴν Τελετὴν θέλουν / καθέξει τὰς συνήθεις θέσεις των. Πρὸς / ὄλους θέλουν διανεμηθῆ κηρία / ἔχοντα προσηρτημένην μικρὰν μαύρην ταϊνάν.

Μετὰ τὴν τελετὴν θέλει ἐκφωνηθῆ λό-/γος ἐπιτάφιος ὑπὸ τοῦ Σοφοῦ Διδασκάλου Κυρίου Βάμβα.

Μετὰ ταῦτα θέλει γένῃ ἡ ἀνακομιδὴ τῶν ὀστέων εἰς τὸ ἐπὶ τούτῳ ἀνεγερθὲν Μνημεῖον κατὰ τὴν ἐπομένην τάξιν.

Προπορεύονται οἱ παῖδες τῶν Δημ. Σχολείων μὲ τὰς Σημείας των· δύο Συντεχνία / πολιτῶν μὲ τὰς Σημείας των καὶ ἡ / μουσικὴ ἐν τῷ μέσῳ.

Ἵ Δημοτικὸς Ἀστυνόμος μετὰ τῶν / ὑπαλλήλων του καὶ τῶν ἔθνοφυλάκων.

Ἵ Τίμιος Σταυρὸς μετὰ φανῶν.

Ἵ Ἱερὸς Κληρὸς ἐνδεδυμένος τὴν Ἱε-/ρατικὴν Στολήν.

Οἱ Ἐκκλησιαστικοὶ Μουσικοί.

Ἵ Λάρναξ φερομένη ὑπὸ τεσσάρων / ἀρχαίων Στρατιωτικῶν τοῦ ἀνωτέρου βαθμοῦ.

Οἱ Συγγενεῖς τοῦ Στρατάρχου καὶ οἱ / οἰκείοι του.

Ἵ Οἱ οἱ ἐν ὑπουργήμασι Στρατιωτι-/κοὶ καὶ πολιτικοὶ οἱ ἀκολουθήσαντες / τὴν ἀνακομιδὴν.

Ἵ Γυμνασιάρχης καὶ οἱ Καθηγηταὶ τοῦ Γυμνασίου καὶ οἱ λοιποὶ / Διδάσκαλοι τῶν Διαφόρων Σχολείων.

Ἵ Δήμαρχος μετὰ τῶν Παρέδρων / καὶ τὰ μέλη τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου.

Οἱ Μαθηταὶ τοῦ Β. Γυμνασίου.

Οἱ Πολῖται.

Ἵ Ἀνωτέρω Συνοδία θέλει διευθυν-/θῆ διὰ τῆς ὁδοῦ Ὑψηλάντου καὶ διὰ / τῆς Μεγάλης ὁδοῦ τοῦ Ὁθωνος θέλει / φθάσει εἰς τὸν τόπον τοῦ Μνημείου, περὶ τοῦ ὁποῖου θέλει / σταματή-σει. Ἵ δὲ Ἱερὸς Κληρὸς μετὰ / τῶν ἐκκλησιαστικῶν Μουσικῶν, τῶν Συγγενῶν καὶ οἰκείων τοῦ αἰ-/μνήστου, τῶν Δημοσίων καὶ Δημοτικῶν / ὑπαλλήλων καθὼς καὶ τοῦ Γυμνασιάρχου, τῶν Καθηγητῶν καὶ τῶν Διδασκάλων / θέλουν προχωρήσει εἰς τὸν περίβολον / διὰ νὰ ἐναποθέσουν τὰ ὄστα εἰς τὸ ἀνε-/γερθὲν Μνημεῖον. Ἵ Οἱ δὲ οἱ παρα-/κολουθοῦντες θέλουν ἴστασθαι κύκλῳ / τὸν περίβολου.

Ἵ Κύριος Παμπούκης θέλει ἐκφωνῆ-/σει ἐπὶ τοῦ Μνημείου κατάλληλον λο-/γίδριον.

Μετὰ ταῦτα ἡ ἀκολουθία συνοδεύ-/σασα τοὺς Συγγενεῖς τοῦ Ἀειμνήστου / μέχρι τῆς θύρας τῆς οἰκίας εἰς ἣν οὗτοι ἐνοικου-/σιν θέλει διαλυθῆ ἀπερχομένου ἐνὸς / ἐκάστου εἰς τὰ ἴδια). (Γ.Α.Κ. - ..., ὁ.π., 1843, φ. Ω 50 α).

34. ..., ὁ.π., 1843, φ. Π 34-35, αρ. εγγρ. 1639.

35. ..., ὁ.π., αρ. εγγρ. 1645.

36. Οἱ ἐξω του βορινοῦ τείχους κατοικίεες. Το βορινό τείχος κατεῖχε το χώρο της σημερινῆς Λεωφόρου Αμαλίας και, ακολουθώντας κατεύθυνση παράλληλη προς τη θάλασσα, κατέληγε στην ντάπια «τα πέντε ἀδέρφια».

37. Λαμβάνοντας υπόψη ὅτι ἡ χάραξη τῶν δρόμων δεν ἔχει μεταβληθῆ, πιθανολογοῦμε ὅτι ἡ πομπὴ ἀκολούθησε τὴν πορεία των ὁδῶν Πλαπούτα, Αγγ. Τερζάκη, Βασ. Κων/νου, για νὰ καταλήξει στην Πλατεία Συντάγματος.

Ἵ Ὅπως εἶδαμε στο πρόγραμμα τῆς τελετῆς, ἡ ὁδὸς Ὁθωνος χαρακτηρίζεται «μεγάλη ὁδός». Ἐτσι πιστεύουμε ὅτι ἡ ὁδὸς Ὁθωνος ταυτίζεται με τὴ σημερινὴ Βασ. Κων/νου (ἀκόμα και σήμερα ονομάζεται «μεγάλος δρόμος»). Επίσης, πιθανολογοῦμε ὅτι ἡ ὁδὸς Θηρεσίας εἶναι ἡ σημερινὴ Αγγ. Τερζάκη και ἡ ὁδὸς Ὑψηλάντου ἡ σημερινὴ Πλαπούτα.

38. Γ.Α.Κ. - ..., ὁ.π., 1843, φ. Π 34-35, αρ. εγγρ. 1645.

39. Μ. Λαμπρυνίδης, ὁ.π., 305.

40. Γ.Α.Κ. - ..., ὁ.π., 1843, φ. Π 34-35, αρ. εγγρ. 1648.

41. ..., ὁ.π., αρ. εγγρ. 1645.

42. Το μνημεῖο στήθηκε στον περίβολο του Δημοτικοῦ Σχολείου των ἀρρένων (σημερινὸ «Τζαμί») στην Πλατεία Συντάγματος. Ἡ ἐπιγραφή, ὅπως υποσημειώνει ὁ Μ. Λαμπρυνίδης στη

«Ναυπλία», σ. 331 «ἐτέθη ἐν σχέσει πρὸς τὸν προορισμὸν τοῦ Καταστήματος», δηλαδή για να φρονηματίζει τους μικρούς μαθητές:

«ΟΥΚ ΑΘΑΝΑΤΟΥΣ ΤΟΥΣ ΠΑΙΔΑΣ
ΕΥΧΟΝΤΑΙ ΓΕΝΕΣΘΑΙ ΟΙ ΓΟΝΕΙΣ
ΑΛΛ' ΑΓΑΘΟΥΣ ΚΑΙ ΕΥΚΛΕΕΙΣ»

(μετ. «Οι γονεῖς δεν εὐχονται να γίνουν τα παιδιά τους αθάνατα, αλλά γενναία και δοξασμένα»).

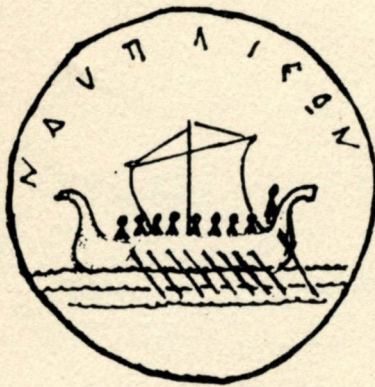
43. Μ. Λαμπρυνίδης, ό.π., 330.

44. Γ.Α.Κ. - ..., ό.π., 1843, φ. Π 34-35, αρ. εγγρ. 1826.

45. Γ. Χρυσοβέργης, Δοκίμιον περι τῆς ἐν Ἄργει Νικοκρεοντίου ἐπιγραφῆς, Ναύπλιο 1844, 16. (Μετ. «όπου οι κάτοικοι του Ναυπλίου αποτίουν τιμές κάθε χρόνο»).

ΝΑΥΠΛΙΑΚΑ ΑΝΑΛΕΚΤΑ

I (1992)

ΕΚΔΟΣΗ ΔΗΜΟΥ ΝΑΥΠΛΙΕΩΝ